

Ο Γιώργος Ιωάννου και η σύγχρονη ιστορία της Θεσσαλονίκης

Η ανάγνωση των κειμένων του Γιώργου Ιωάννου (Γ.Ι.) και όχι μόνο των πεζογραφημάτων του [αλλά και των συνεντεύξεων του σε περιοδικά και εφημερίδες (βλ. Γ. Ιωάννου, «Ο λόγος είναι μεγάλη ανάγκη της ψυχής». Συνεντεύξεις, πρόλογος-επιμ: Γ. Αναστασιάδης, Κέδρος, 1996)], νομίζω ότι μπορεί να αποδειχθεί πολλαπλά χρήσιμη και ερεθιστική για τον ερευνητή της σύγχρονης ιστορίας (και ιδίως της «μικρο-ιστορίας») της Θεσσαλονίκης:

1. Κατ' αρχήν τα κείμενα αυτά θέτουν επί τάπητος, ως μεθοδολογικό προαπαιτούμενο, το αίτημα μιας επαναπροσέγγισης των σχέσεων ιστοριογραφίας και λογοτεχνίας.

Ασφαλώς το λογοτεχνικό έργο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πρωτογενές ιστορικό υλικό. Μπορεί όμως θαυμάσια να αξιοποιηθεί για να αντλήσουμε στοιχεία από την ατμόσφαιρα της εποχής και το συγκεκριμένο βλέμμα των ανθρώπων που την βιώνουν. Δεν θα μας «πει» π.χ. το πεζογράφημα του Γ.Ι. τότε ακριβώς και από ποιούς και με ποιό σκοπό έγινε μια συγκέντρωση το 1943 στην πλατεία Αγ. Σοφίας. Θα μας δώσει όμως υλικό για να αναπλάσουμε το «κλίμα» της, τον «ήχο» και τον «απόηχο» της.

2. Δημιουργείται το ερέθισμα για μια νέα προσέγγιση, από την σκοπιά της Τοπικής Ιστορίας, και στο έργο των λογοτεχνών

της Θεσσαλονίκης: του Γ. Βαφόπουλου, του Ν.Γ. Πεντζίκη, του Β. Βασιλικού, του Τ. Καζαντζή, του Ντ. Χριστιανόπουλου, του Ν. Μπακόλα κ.α.

3. Κυρίως όμως αναδεικνύεται μια διαφορετική θεώρηση του παρελθόντος. Μια οπτική που το ενδιαφέρον της δεν εστιάζεται στο πολιτικό προσκήνιο και στα «έργα και τις ημέρες» των «επιφανών» της εξουσίας αλλά στο «χρώμα», στο πνεύμα και στις ουσιώδεις «λεπτομέρειες» της καθημερινής ζωής των αφανών. Εντοπίζεται δηλ. σε περιοχές του ιστορικού βίου ζωτικές και εν τούτοις αρκετά παραμελημένες από την επίσημη ιστοριογραφία.

4. Τέλος, ο συνήθως πληκτικός και άνυδρος ιστοριογραφικός λόγος μετατρέπεται χάρις στην σμιλεμένη γραφή του Γ.Ι. σε μια διαδρομή όχι μόνο συναρπαστική αλλά και παιδαγωγική.

[Να αποτολμήσω στο σημείο αυτό την εικασία ότι δεν πρέπει νάμαι ο μόνος που έμαθε όχι μόνο να φάχνει αλλά και να αγαπάει την Ιστορία και ειδικότερα την Ιστορία της γενέθλιας πόλης του, μέσα και από το διάβασμα - εδώ και 26 χρόνια - των κειμένων του Γ.Ι. όχι μόνο εξαιτίας των πληροφοριών που περιέχουν αλλά και για τον συγκεκριμένο τρόπο αναβίωσης των περασμένων μ' αυτόν τον «λόγο της ψυχής» που είναι γεμάτος από εικόνες και συναισθήματα και που ταυτόχρονα λειτουργεί ως ιδεώδης χώρος καταφυγής και συγκίνησης...].

Με βαθιά και σπάνια αίσθηση της ιστορίας και με μια ματιά ευαίσθητη και διεισδυτική που θα την ζήλευαν πράγματι πολλοί επιστήμονες ιστορικοί, ο Γ.Ι. διασώζει και αναπλάθει το «σχήμα» και το περιεχόμενο κτιρίων, δρόμων, μνημείων και περιοχών της πόλης σε μια δική του «αναπαράσταση» με λόγο, ήχο και φως...

Αυτό το «εικονογραφημένο» κείμενο των ιστορικών ψηφιδωτών που αναδύεται από το έργο του, όλη αυτή την άκρως ενδιαφέρουσα από την σκοπιά της ιστοριογραφίας της πόλης, ύλη, μ' όλες τις επί μέρους διαθλάσεις και με τα αναπόφευκτα ως ένα σημείο «ρετούς» που αποτελούν και αυτά μέρος της πολυσύνθε-

της ιστορικής πραγματικότητας, μπορούμε συμβατικά να την κατατάξουμε σε τρεις κατηγορίες:

A Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνεται το ιστορικό υλικό του έργου που αναφέρεται σε συγκεκριμένες φάσεις και περιόδους της σύγχρονης ιστορίας της Θεσσαλονίκης μετά το 1940.

Δεν λείπουν βέβαια οι αναφορές και στην δεκαετία του '30. Το μεγάλο μερίδιο όμως το διεκδικεί η κατοχή (41-44) όχι τυχαία βέβαια αφού συμπίπτει με τα εφηβικά χρόνια του Γ.Ι.

[Μια από της πιο γλαφυρές περιγραφές της καθημερινής ζωής στην κατοχική Θεσσαλονίκη είναι αυτή που ο σ. μας προσφέρει στην συνέντευξη του στο περιοδικό «Γιατί» και ίσως κάποιος θα βλέπαν σ' αυτό το κείμενο τον πυρήνα ενός «σενάριου» για μια ταινία με θέμα την Θεσσαλονίκη της κατοχής].

Ενδεικτικό είναι το μικρό «κολάζ» φράσεων - εικόνων που παραθέτω: «...Στην κατοχή έκλεισε η αγορά. Στο Καπάνι που είχε καλντερίμι, κάτω είχε βγάλει χορτάρι (...). Ο κόσμος ήταν σκαρφαλωμένος στα τραμ για να πάει στη δουλειά του (...) και να βλέπει τον γερμανό στρατιώτη να ορμάει και να κατεβάζει μεγάλους ανθρώπους τραβώντας τους από το γιακά, από τον σβέρκο και με κλωτσιές να τους πετάει κάτω (...) θυμάμαι που κουβαλούσαμε τα θρανία από το Γ' Γυμνάσιο Αρρένων στο Καραβάν Σαράϊ (...). Εκεί στην Πλατεία Αριστοτέλους είχαν στήσει οι Γερμανοί ένα αυτοκίνητο με ισχυρότατα μεγάφωνα που μετέδιδαν τον λόγο του Χίτλερ (...)» κ.λ.π.

Για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (30.10.1944) ο Γ.Ι. συνεισφέρει το δικό του συναρπαστικό «χρονικό», διασώζοντας - στο βιβλίο του «Το δικό μας αίμα» - μέσα σε λίγες σελίδες: συναισθήματα, τόπους, σκηνές, ακόμη και συνθήματα που σφράγισαν εκείνες τις ιστορικές στιγμές:

«...Στην πλατεία Αγ. Σοφίας κατέληγαν όλα τα αφρισμένα ποτάμια. Από την οδό της Αγ. Σοφίας τα παιδιά του Κουλέ Κα-

φέ, του Αγ. Παύλου, της Ακρόπολης, της Κασάνδρου. Το Τσινάρι, Εσκή-ντελικ, Προφήτης Ηλίας, Διοικητήριο κατέβαιναν στη Βενιζέλου (...). Από το Βαρδάρι πάλι ερχόταν ξιπόλυτη, ρακένδυτη, πειναλέα, σπαρταρώντας από ενθουσιασμό: η Ραμόνα, η Επτάλοφος, ο Παλιός Σταθμός, η Νεάπολη, η Σταυρούπολη, ενώ αντίθετα από τα ανατολικά, μέσα σε σκόνη και αλαλαγμό, με τρομπέτες, παντιέρες, λάβαρα και χωνιά: η Τούμπα (...), η Αγ. Φωτεινή, η Ευαγγελίστρια, η Τριανδρία ακόμη και η τόσο μακρινή Καλαμαριά...».

Ιδιαίτερος χρήσιμα πάντως είναι τα κείμενα του Γ.Ι. που μας παρέχουν υλικό και ερευνητικά ερεθίσματα για τα χρόνια του Εμφυλίου Πολέμου (1945-49), μια εποχή που μέχρι προς τινος αποτελούσε ναρκοθετημένο πεδίο και όχι μόνο για την ιστοριογραφία αλλά και την λογοτεχνία μας και πάντως μέχρι σήμερα αποτελεί terra incognita για την Τοπική Ιστορία. [Ο Γ.Ι. περιγράφοντας την πόλη στα χρόνια του εμφυλίου μας δίνει μέσα σε δύο σειρές την «εικόνα» της:

«Με τα ακαλαίσθητα γυμνά λαμπιόνια στην ίδια χαμηλή σειρά η πόλη έμοιαζε μ' απέραντο χασάπικο χωρίς πελατεία...»].

Πάντως τον ερευνητή των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων δεν θα πρέπει ν' αφήσει αδιάφορο το κείμενο του Γ.Ι.: «Η θαμπή εποχή του '50», σημαντικό βοήθημα για να αντιληφθούμε «κάτι» από την αίσθηση εκείνου του καιρού ενώ δεν ξέρω αν υπάρχει πιο ενδιαφέρουσα περιγραφή της αποφράδας ημέρας της 21ης Απριλίου του 1967 στη Θεσσαλονίκη απ' αυτή που βρίσκει κανείς μάλλον αναπάντεχα, σ' ένα κείμενο από το βιβλίο του «Εφήβων και μη» με τίτλο «Ο Πρόεδρος Ταμέλης». Εύγλωττο είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«...Στις 21 Απριλίου το πρωί ήταν ήλιος και ωραίος καιρός. Κατεβαίνω από ένα στενοσόκακο και βγαίνω στην Καμάρα (...). Βλέπω στην Εγνατία μια σειρά θωρακισμένα σταματημένα (...). Περνώ την Εγνατία, πάω στον πάγκο των εφημερίδων, στο Συντριβάνι (...).